

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 7 juli 2021

Mål nr

T 3563-20

PARTER

Klagande

CL

Ombud: Jur.kand. MW

Motpart

Dödsboet efter BL

SAKEN

Äktenskapsskillnad

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2020-05-29 i mål T 1042-19

Dok.Id 205967

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen undanröjer tingsrättens och hovrättens domar och avskriver målet från vidare handläggning.

Dödsboet efter BL ska ersätta CL för hans rättegångskostnad i Högsta domstolen med 21 286 kr, avseende ombudsarvode, och ränta enligt 6 § räntelagen från dagen för Högsta domstolens beslut.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

CL har i första hand yrkat att Högsta domstolen ska ogilla BLs yrkande om äktenskapsskillnad. Han har i andra hand yrkat att Högsta domstolen ska undanröja tingsrättens och hovrättens domar och avvisa BLs talan.

BL har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

CL har yrkat ersättning för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

BL har avlidit under målets handläggning i Högsta domstolen.

SKÄL

Bakgrund

1. BL och CL gifte sig 1982. Till följd av demenssjukdom flyttade BL 2013 från den gemensamma bostaden till ett särskilt boende. År 2015 förordnades hennes son från ett tidigare förhållande, AJ, att som god man bevaka hennes rätt och förvalta hennes egendom.
2. Genom sin gode man ansökte BL hos tingsrätten om äktenskapsskillnad. BL kunde på grund av sin sjukdom inte längre uttrycka någon egen vilja. CL motsatte sig ansökan och invände i huvudsak följande. Han och BL bodde inte längre tillsammans; orsaken var dock att han inte fick bo med henne på demensboendet. BL hade inte själv på något sätt gett uttryck för att

hon ville skiljas och det har inte heller framkommit någon annan omständighet som motiverat att den gode mannen ska anses ha haft behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad. Ansökan var inte i BLs intresse.

3. Tingsrätten biföll ansökan om äktenskapsskillnad. Hovrätten har fastställt tingsrättens dom.

Målet i Högsta domstolen

4. Ett äktenskap upplöses genom den ena makens död eller genom äktenskapsskillnad (1 kap. 5 § och 5 kap. 6 § äktenskapsbalken). Eftersom BL avled innan en dom på äktenskapsskillnad vunnit laga kraft, är äktenskapet mellan henne och CL upplöst genom dödsfallet. Frågan om äktenskapsskillnad har därmed förfallit. Tingsrättens och hovrättens domar ska därför undanröjas och målet avskrivs från vidare handläggning.

5. Vid regleringen av rättegångskostnaderna har det emellertid betydelse hur målet skulle ha avgjorts, om frågan om äktenskapsskillnad inte hade förfallit (jfr NJA 2007 s. 9). Trots att målet skrivs av ska det därför prövas hur målet då skulle ha avgjorts. Den prövningen rymmer en prejudikatfråga, nämligen om en god man har behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad för den som den gode mannen företräder när den maken inte kan ge uttryck för någon mening.

Allmänt om en god mans behörighet

6. Av 11 kap. 4 § första stycket och 12 kap. 2 § första stycket föräldrabalken följer att en god man kan förordnas för en enskild, bland annat för att bevaka dennes rätt. Den gode mannen företräder då den enskilde i angelägenheter av rättslig art inom ramen för förordnandet och kan företräda denne inför domstolar och andra myndigheter.

7. En rättshandling som en god man har företagit utanför sitt förordnande är inte bindande för den som förordnandet avser. En rättshandling som utan dennes samtycke har företagits inom ramen för förordnandet är inte heller bindande såvida inte den som förordnandet avser på grund av sitt tillstånd varit ur stånd att ge uttryck för sin mening eller denna av annan orsak inte har kunnat inhämtas. (Se 11 kap. 5 §.)

8. Gode män är inte behöriga att företräda den enskilde i frågor om att ingå äktenskap, bekräfta faderskap, upprätta testamente eller liknande frågor av utpräglat personlig karaktär (se 12 kap. 2 § tredje stycket).

9. En god man ska omsorgsfullt fullgöra sina skyldigheter och alltid handla på det sätt som bäst gagnar den enskilde (se 12 kap. 3 §). Om det lämpligen kan ske, ska den gode mannen höra den enskilde samt den enskildes make eller sambo i viktiga frågor (se 12 kap. 7 § andra stycket).

10. Om en god man gör sig skyldig till missbruk eller försummelse vid utövandet av sitt uppdrag ska han eller hon entledigas från uppdraget (se 11 kap. 20 § första stycket).

Behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad

11. En ansökan om äktenskapsskillnad kan göras av makarna gemensamt. Vill bara en av makarna att äktenskapet ska upplösas väcks talan genom en ansökan om stämning och den maken har rätt till äktenskapsskillnad endast efter betänketid, såvida makarna inte lever åtskilda sedan minst två år. (Se 5 kap. 1, 2 och 4 §§ samt 14 kap. 4 § äktenskapsbalken.)

12. Det finns inte någon bestämmelse som särskilt reglerar en god mans behörighet att ansöka om äktenskapsskillnad för den enskildes räkning när han eller hon inte själv kan uttrycka sin mening. Till skillnad från vad som gäller i fråga om ingående av äktenskap undantas inte frågor om upplösning av

äktenskap uttryckligen från den gode mannens behörighet i 12 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken.

13. Den uttryckliga behörighetsbegränsningen avseende frågor av utpräglat personlig karaktär för gode män – och förvaltare – tillkom i samband med att lagen (2017:310) om framtidsfullmakter infördes. Samma begränsning gäller för fullmaktshavare enligt den lagen. I förarbetena uttalades att bedömningen av om en fråga är av utpräglat personlig karaktär på samma sätt som tidigare får göras med beaktande av vilken rättshandling det rör och hur regleringen av denna har utformats avseende utrymmet för annan än den enskilde att personligen vidta handlingen (se prop. 2016/17:30 s. 135). Det anges inte vilka förhållanden som skulle kunna motivera att olika synsätt anläggs på den gode mannens behörighet vid ingående respektive upplösning av ett äktenskap.

14. I den juridiska litteraturen har beträffande förvaltare diskuterats hur långt behörigheten sträcker sig, när det gäller ansökan om äktenskapsskillnad för den enskildes räkning, och det har anförts att en obegränsad behörighet kan strida mot rätten att ingå äktenskap (se Anders Agell och Margareta Brattström, Äktenskap, samboende och partnerskap, 6 uppl. 2018, s. 46 f. och Therése Fridström Montoya, Leva som andra genom ställföreträdare, 2015, s. 359 f., jfr Lars Tottie och Örjan Teleman, Äktenskapsbalken, 4 uppl. 2020, s. 461). Det som sägs får anses ha relevans även beträffande gode män.

15. Det förhållandet att ingående av äktenskap är en fråga av utpräglat personlig karaktär talar för att en upplösning av ett äktenskap har samma karaktär. Äktenskapet rör inte bara makarnas rättsliga och ekonomiska förhållanden utan uppfattas av många också som ett uttryck för en personlig och varaktig samhörighet.

16. Detta talar för att en god mans behörighet inte bör omfatta rätten att ansöka om äktenskapsskillnad för den enskildes räkning när denne inte själv kan uttrycka sin mening.

17. Förhållandena i enskilda fall kan emellertid te sig mycket olika. Det har framförts farhågor om att resultatet kan bli otillfredsställande, om en make som saknar processbehörighet ställs utan möjlighet till äktenskapsskillnad (jfr Agell och Brattström, a.a. s. 47 samt Fridström Montoya, a.a. s. 360). Lagstiftningen får anses lämna utrymme för en mer nyanserad och inte helt kategorisk bedömning av behörigheten just vid en ansökan om äktenskapsskillnad. Ett sådant synsätt kan inte anses skapa någon allmän oklarhet om behörighetens omfattning i andra frågor. Någon bestående oklarhet uppstår inte heller, eftersom frågan om äktenskapsskillnad och därmed behörigheten avgörs av domstol.

18. Det finns sålunda situationer där en god man måste anses ha rätt att företräda en make i frågor om äktenskapsskillnad när maken inte själv kan agera för att få till stånd en upplösning av sitt äktenskap. Så är fallet när den maken har tagit initiativ till ett sådant förfarande, eller på annat liknande sätt visat sin vilja att skiljas, innan han eller hon förlorade möjligheten att ge uttryck för sin mening. Den gode mannen måste i sådana fall anses bevaka den makens rätt, i enlighet med den vilja som tidigare har kommit till uttryck.

19. Den finns också andra situationer när en rätt för den gode mannen att upplösa ett äktenskap för makens räkning måste anses föreligga. Det kan dock gälla endast i undantagsfall, framförallt där den andra maken använder äktenskapsrättsliga regler till skada för den make som har god man och på ett sätt som kan förhindras genom en äktenskapsskillnad.

20. Slutsatsen är alltså att en god man endast under vissa förutsättningar är behörig att ansöka om äktenskapsskillnad för makens räkning när maken inte själv kan uttrycka sin mening.

21. Det kan tilläggas att den gode mannen måste anses ha rätt att företräda maken om denne inte längre kan ge uttryck för sin mening när den andra

maken har ansökt om äktenskapsskillnad och den make som har god man alltså har en motpartsställning.

Bedömningen i detta fall

22. Av utredningen i målet framgår att BL på grund av sin sjukdom inte hade förmåga att ge uttryck för sin mening vid tiden för ansökan om äktenskapsskillnad. Hon saknade således egen processbehörighet. Det har inte heller varit möjligt att inhämta hennes samtycke till ansökan.

23. AJ var i den situationen endast under vissa förutsättningar behörig att som god man för BL ansöka om äktenskapsskillnad. Några sådana omständigheter har inte framkommit.

24. Vid den bedömningen har CL rätt till ersättning för sin rättegångskostnad i Högsta domstolen. Den yrkade ersättningen är skälig.

25. Det är dödsboet efter BL som ska svara för kostnaderna.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Kerstin Calissendorff, Agneta Bäcklund (skiljaktig), Cecilia Renfors och Johan Danelius (referent, skiljaktig)

Föredragande har varit justitiesekreteraren Fredrik Lökvist

Datum
2021-05-26

Mål nr T 3563-20
Bilaga

SKILJAKTIG MENING

Justitieråden Agneta Bäcklund och Johan Danelius är skiljaktiga i fråga om rättegångskostnader och avslår CLs yrkande om ersättning för rättegångskostnad. De anför:

Vi ställer oss bakom det som anges i beslutet till och med punkten 12. Vi menar att skälen därefter bör ha följande lydelse.

Förarbetena ger inte stöd för att lagstiftaren ansett att upplösning av äktenskap är en fråga av sådan utpräglad personlig karaktär att den faller utanför den gode mannens behörighet enligt 12 kap. 2 § tredje stycket föräldrabalken (jfr prop. 2016/17:30 s. 135 och SOU 2004:112 s. 451). I doktrinen har det uttalats att bestämmelsen inte torde ha den innebörden (se Lars Tottie och Örjan Teleman, Äktenskapsbalken, 4 uppl. 2020, s. 461).

Ändamålsskäl talar också för att gode män, liksom förvaltare, i vart fall i vissa situationer bör ha behörighet att initiera en talan om äktenskapsskillnad. I annat fall skulle den som inte har egen processbehörighet sakna möjlighet att få till stånd en upplösning av äktenskapet även när det finns objektiva skäl för detta (jfr Anders Agell och Margareta Brattström, Äktenskap, samboende och partnerskap, 6 uppl. 2018, s. 47).

Slutsatsen är att frågor om äktenskapsskillnad får anses falla inom den behörighet som gode män har enligt 12 kap. 2 § föräldrabalken när den

Dok.Id 208566

HÖGSTA DOMSTOLEN	Postadress	Telefon 08-561 666 00	Expeditionstid
Riddarhustorget 8	Box 2066	Telefax -	08:45–12:00
	103 12 Stockholm	E-post:	13:15–15:00
		hogsta.domstolen@dom.se	
		www.hogstodomstolen.se	

enskilde själv saknar processbehörighet. Såsom lagreglerna är utformade saknas det stöd för att knyta behörigheten i aktuellt avseende till vad som i det enskilda fallet bedöms ligga i den enskildes intresse eller till vad den enskilde tidigare kan antas ha haft för uppfattning i frågan. Det finns heller inte stöd i gällande lagstiftning för att med hänvisning till omständigheter av sådant slag ogilla en talan om äktenskapsskillnad.

Av utredningen i målet framgår att BL på grund av sin sjukdom inte hade förmåga att uttrycka någon egen vilja vid tidpunkten för ansökan om äktenskapsskillnad. Hon saknade således egen processbehörighet. Det har därmed fallit inom AJs exklusiva behörighet som god man att för BLs räkning ansöka om äktenskapsskillnad. På grund av BLs tillstånd har det inte varit möjligt att inhämta hennes samtycke till ansökan. Det förelåg inte någon sådan intressekonflikt som medförde att AJ enligt 12 kap. 8 § andra stycket föräldrabalken saknade rätt att företräda BL.

Det framgår också av utredningen att makarna hade levt åtskilda sedan minst två år och att BL därför hade rätt till äktenskapsskillnad. Det hade sålunda funnits förutsättningar att enligt 5 kap. 2 och 4 §§ äktenskapsbalken meddela dom på äktenskapsskillnad.

Vid den bedömningen ska CLs yrkande om ersättning för rättegångskostnader avslås.